

73048D: detailkaart van de oorspronkelijke kadasterkaart van Daalgrimbie van omstreeks 1845, met het centrum van het gehucht en de vijver.

Zo ging dat ...

... in Mechelen-aan-de-Maas in 1733: de verpachting van de vijvers in Daalgrimbie

Bij het inventariseren van het in het Rijksarchief te Hasselt bewaarde archief van de schepenbank van Mechelen-aan-de-Maas, kwam een document aan het licht over het verpachten van de visvijvers van de dorpsheer in 1733. Het document in kwestie is een verslag over de openbare verpachting van de vijvers met een overzicht van de voorwaarden waaraan de pachter en de verpachter zich zouden moeten houden. Het verslag is ingeschreven in het gichtregister van de schepenbank voor de jaren 1725-1742, dat voorlopig het nummer 51 draagt, en het is bewaard in de vorm van een afschrift dat voorlopig het nummer 201 in het archief van de schepenbank draagt.

De heerlijkheid Mechelen-aan-de-Maas behoorde in die periode aan het Sint-Servaaskapittel in Maastricht, en het heerschap was aan de overste of de *proost* van het kapittel toegewezen. Van 1733 tot 1772 was dat Petrus Renier van Wassenaer. Als proost van het kapittel nam hij ook het heerschap waar voor de heerlijkheden Tweebergen – een domein dat deels binnen de stadsmuren en deels ten westen van de stad Maastricht lag – en Opglabbeek en Neerglabbeek. Mechelen-aan-de-Maas omvatte in die tijd ook het gehucht Daalgrimbie, dat in 1851 deel ging uitmaken van de gemeente Opgrimbie.

Het document leert ons dat de proost van Sint-Servaas in Mechelen-aan-de-Maas zowel vijvers bezat, als visrechten op de Maas. Op 28 oktober 1733 werden die vijvers en het visrecht op de Maas voor een periode van zes jaren openbaar aan de meestbiedende verpacht. Het document focust op de verpachting van de vijvers. Over de pacht van de Maasvisserij in Mechelen-aan-de-Maas wordt enkel nog vermeld dat het pachtgeld daarvoor jaarlijks op half maart betaald moest worden.

De proost van Sint-Servaas bezat in het gehucht Daalgrimbie in Mechelen-aan-de-Maas verschillende vijvers. De eerste werd het *Breetwater* genoemd, de tweede was *den wijer tot Grimbij in 't dorp gelegen*, vervolgens was er de vijver *den wijer agter de Kigmolen gelegen*, die *den Molenwijer* genoemd werd, en tenslotte nog de vijvers in de heide, *genaamt de Helwijers*.

Al die vijvers werden verpacht voor de periode van Sint-Andries (30 november) 1733, tot Sint-Andries 1739. Over het pachtgeld wordt vermeld dat het jaarlijks op de feestdag van Sint-Andries betaald moest worden, zonder dat er verduidelijkt werd of dat voor of na het pachtjaar moest gebeuren. Wellicht waren kandidaat-pachters voldoende op de hoogte van de gebruiken terzake, en was het toen niet nodig dat te vermelden. Toch was het belangrijk de uiterlijke datum voor het betalen van de vijverpacht in acht te nemen, aangezien de verpachter zich het recht voorbehield om als de pachter niet op tijd betaalde, tot *parate executie* over te gaan. Gelukkig betekent dat niet dat de pachter in dat geval voor zijn leven moest vrezzen, maar wel dat er beslag gelegd zou kunnen worden op zijn bezittingen tot een waarde die met het achterstallige pachtbedrag overeenkwam.

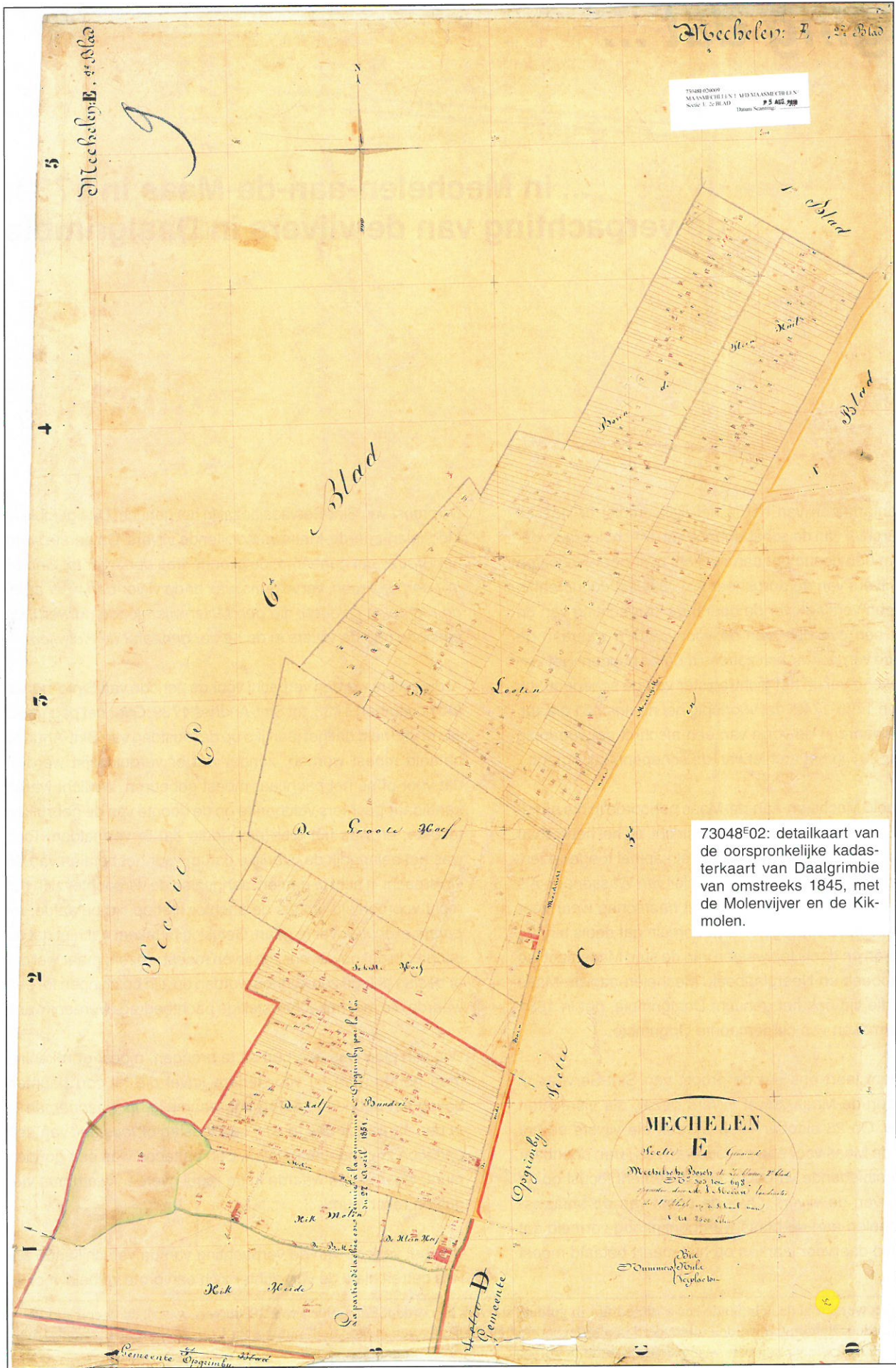
Wie van plan was een bod uit te brengen, moest er rekening mee houden dat hij voor iedere kavel die hij zou pachten boven het geboden bedrag nog eenmalig, *in 't aannemen of in den aanvanck des tousts*, een toeslag of *toustgelt* van een pattacon zou moeten betalen. Een pattacon was een gouden munt, waarvan de waarde in de regel overeenkwam met vier gulden rekenmunt¹.

Wat het verloop van de verpachting van de verschillende kavels betreft hield de verpachter zich een grote vrijheid voor. In

¹ Geldbedragen werden in de achttiende eeuw uitgedrukt in gulden, stuivers en oorden. Een gulden was 20 stuivers waard, en in een stuiver gingen vier oorden. Betalingen werden uitgevoerd in allerlei soorten gouden, zilveren en koperen munten, uit Luik en uit het buitenland, die ieder een in een officiële wisselkoers vastgestelde waarde in gulden, stuivers en oorden vertegenwoordigden.

principe zouden de Maasvisserij en het *Breetwater* afzonderlijk verpacht worden, en de andere vijvers *tesamen, ofte in detaille*, maar in functie van hoe *men de pagters gesint sal vinden* kon oock de *geheele vischerije in massa* aangeboden worden.

Voorts bevat het document vooral condities over het onderhoud van de vijvers en van de dijken. Gedurende de zes jaren van de pachtperiode zou de verpachter twee keer de voor het onderhoud van de dijken nodige *heijde of schanssen ende palen* leveren. Als er meer herstellingen nodig zouden zijn, dan zouden die voor rekening van de pachters zijn. Opdat er op dit punt geen misverstanden zouden bestaan, werd vastgelegd dat de pachters samen met de *momboir* of rentmeester van de proost in Mechelen-aan-de-Maas, de staat van de vijvers zouden *visiteren* of controleren, en daarvan een schriftelijk verslag opstellen. Na afloop van de pachtperiode kon aan de hand van dit verslag vastgesteld worden in welke staat de vijvers teruggegeven moesten worden.

Indien er in de loop van de pachtperiode *eenig nieuw werck moeste gemaackt worden*, men denke aan sluizen of kanalen waarlangs het water aangevoerd en afgevoerd kon worden, dan moest de pachter de verpachter daarvan verwittigen. Indien die ook zou oordelen dat die werken nodig waren, dan zouden de kosten daarvoor voor de helft door de pachter en voor de helft door de verpachter gedragen worden.

Kosten die niet met de infrastructuur van de vijvers te maken hadden, maar met de uitbating ervan, *ponten, garens, netten, fuijcken ende andere visscherije instrumenten*, maar ook zaadgoed², jonge vissen of voeder voor de vissen, waren voor rekening van de pachter.

Jaarlijks werden de vijvers in de lente met jonge vissen bezet. In de herfst werden de sluizen die de afwatering regelden opengezet, zodat de vijver leegliep en de dikke vissen, vooral karpers, *geogst* konden worden. Kleine karpers gingen tijdelijk in een leefvijver, waaruit zij weer in de grote vijver uitgezet werden als die weer vol water gelopen was. De pachters moesten jaarlijks als zij de vijvers leegvisten, de proost of zijn rentmeester *een coppel goede karpn* leveren.

In geval van heirkraft, bijvoorbeeld als de vijvers *bij tijde van oorlog* vernield of leeggeplunderd zouden worden, kon de pachter een korting op het overeengekomen pachtbedrag vragen. Daarvoor moest hij *den hoogwerdigen edelen heere verpagter* tijdig verwittigen van wat er voorgevallen was, zodat die een *examinatie ende visitatie* van de vijver in kwestie kon

organiseren om dan *naar proportie van den geledenen schade* een korting toe te staan.

Voordat de pacht zou verlopen, had de pachter nog het recht om de vijvers volledig leeg te vissen, om *alsdan de wijers* weer terug te leveren *in den staet gelijk de selve tegenwoordig sijn*.

Voordat het bieden van start ging, werd nog bekendgemaakt dat ieder bod minstens een pattacon – vier gulden dus – hoger moest liggen dan het vorige, om in aanmerking genomen te worden.

Als eerste werd *den Molenwijer met den kleijnen van de Helwijers samen met het voorste reservoir*, ingezet. Deze vijvers werd ingezet voor zestien gulden, waarop Joannes Stans en Jan Cops een bod van 21 gulden uitbrachten. Later echter werden zij samengevoegd met *den Grimbijerwijer in het dorp gelegen, metten Grooten Helwijer ende het Biessewijerken*, en samen verpacht aan Joannes Cops van Zutendaal³, die daar zestig gulden per jaar en twee karpers bood.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Mechelen-aan-de-Maas*, voorlopig nr. 51, f° 318v° - 320r°, voorlopig nr. 201.

Conditien ende voorwaerden op de welcke den 28 octobris 1733 verpagt sal worden de visscherije van den weledelen heere baron de Wassenaar, hoogen proost van Sint-Servaes, vrijheere van Mechelen, Grimbij, Tweebergen, Gelabbeec etc.

Clausulae concernentes den toust der wijers.

Sullen oock de wijers, soo het Breetwater als den wijer tot Grimbij in 't dorp gelegen, den Wijer agter de Kigmolen gelegen, genaamt den Molenwijer, item de wijers in de heijde, genaamt de Helwijers mette reservoiren aan de meestbiedende voor ses agtereenvolgende jaeren verpacht worden.

Sal den toust der wijers sijnen aenvanck nemen met Sint-Andries deses jaars 1733, eijndigende met Sint-Andries des jaers 1739.

Sullen de aannemers alle jaren hunnen gestipuleerden pagt gehouden sijn te betalen van de wijers te Sint-Andries, ende van de Maese te half meert, op poene van parate executie.

Sullen de pagters gehouden wesen te geven voor toustgedelt van de wijers voor ieder toustcedule eenen pattacon eens in 't aannemen of in den aenvanck des tousts.

² Het was destijds de gewoonte vijvers die voor het kweken van vissen gebruikt werden om de zes jaren volledig leeg te laten lopen en hun oppervlakte met graan in te zaaien. Vooral haver werd daarvoor gebruikt. Na de oogst van dat graan liet men de vijver weer vol water lopen om hem weer met vis te bezetten. Het zesjaarlijks droogleggen van de vijver liet toe de bodem gezond te houden en te voorkomen dat hij helemaal met slib bedekt geraakte zodat er geen waterplanten meer konden groeien. Voorts liet dit toe het riet en andere als schadelijk beschouwde waterplanten, en ook kikkers, waarvan men dacht dat zij schadelijk waren voor de groei van de vissen, te bestrijden.

³ Deze Joannes Cops was kapitein van Zutendaal. Dat betekent dat hij, onder gezag en toezicht van de drossaard van Stokkem en zijn luitenant-drossaard, de plaatselijke militie moest organiseren.

73048503: detailkaart van de oorspronkelijke kadasterkaart van Daatgimbe van omstreeks 1845, met de Helvijvers.

Sal de Maese in 't particulier worden uijtgeset ende het Breetwater oock in 't particulier, en de andere wijers tesamen, ofte in detaille, ofte oock de geheele vischerije in massa, soo als men de pagters gesint sal vinden.

Sal den hoogwaardigen heer uijtgever gehouden wesen totte dijcken te leveren heiide of schanssen ende palen, alsoock de handhavinge totte reparatie der dijcken tweemaal geduijrende desen toust ende niet meerder, sullende alle verdere reparatien comen tot laste der pagters, als zijnde alle de selve wijers tegenwoordig in staat ende wel voorsien van reecken ende caniels, alle de welcke sij sullen gehouden sijn op hunne kosten te onderhouden. Soo nogtans dat indien binnen desen toust eenig nieuw werck moeste gemaackt worden, 't welcke met voorweten ende kennisse ende met adveu van sijn hoogwaardigen noodig geoordeelt wierde, sal sulx half op de kosten van den heere uijtgever ende half op kosten van den aannemer geschieden, sulx verstaande van werck dat aan de wijers is blijvende als voorseijt is.

Wat aangaat ponten, garens, netten, fuijcken ende andere vischerije instrumenten, die sal den pagter selfs moeten besorgen, als oock saatgoet, grouw, vonck, stockgoet of andersins om de wijers te besetten ende te bekleeden, allen 't welcke de aannemers op hunne kosten sullen gehouden wesen te doen. Des sal hun oock vrijstaan op 't einde des tousts de selve wijers te visschen ende hun beset af te vangen, ende alsdan de wijers leveren in den staet gelijk de selve tegenwoordig sijn. Opdat sulx ordentelijck kan geschieden, sal den eventuelen aannemer benefens onsen momboir H. Boten de selve alle visiteren ende haare gedane visitatie benefens dese conditien

schriftelijck voegen om op 't einde des tousts alle quaestie ende moeijelijckheid te provenieren.

Ende de aannemers der andere wijers alse de selve sullen visschen, sullen oock gehouden wesen een coppel goede karpn te leveren eens des jaars.

Sullen de aannemers geenen quijtslag mogen praetenderen als in cas van force majeure of heijrcragt, bij tijde van oorlog, in welcken gevalle den pagter tijdelijcke advertentie sal moeten geven aan den hoogwaardigen edelen heere verpagter, denwelcken naar gedane examinatie ende visitatie alsdan sal quijtslag doen aan den pacht naar proportie van den geledenen schade. Ieder hoogsal sal niet minder mogen wesen als eenen patacon.

Het voorste reservoir sal bij den Molenwijer sijn, het agterste bij het Breetwater, ende het middelste bij d'andere wijers.

Den Molenwijer met den kleijnen van de Helwijers samen met het voorste reservoir, ingeset voor seshien guldens, ende heeft Joannes Stans met Jan Cops geboden 21 guldens ende naderhand in 't bieden deselve gestelt bij de volgende: te weten den Grimbijer wijer in het dorp gelegen, metten Grooten Helwijer ende het Biessewijerken, ende alle te samen verbleven aan sieur Joannes Cops, capitaine van Sutendael, voor sestig guldens jaarlijx ende twee karpn als boven.

Was getekent

Jan Cops

H. Boten momber des heeren

Rombout Nijsen

